

PROF. DR. OSMAN TURAN'IN YAZISI DOLAYISI İLE

BİR AÇIKLAMA

AHMED ATEŞ

Bellekten'in 116. sayısında (Ekim, 1965, XXIX, 640 — 660), Prof. Dr. Osman Turan tarafından yazılmış olan *Selçuklular hakkında yeni bir neşir münasebetiyle* adlı yazıda *İslâm Ansiklopedisi*'nde çıkan Selçuklular maddesinin kendisinin *Selçuklular tarihi ve Türk - İslâm medeniyeti* (Ankara, 1965) adlı kitabından intihal edilmiş olduğunu, kendi tabiri ile ve kendince, "gerçekten ilim âleminde emsâli nâdir görülen bir cesaretle bir haksız fiil hâdisesi meydana" çıktığını iddia etmektedir. Onun bu iddiasına *Ansiklopedi*'deki makalenin sahibi her halde cevap verecektir. Prof. Dr. Osman Turan bir taraftan da *Ansiklopedi*'nin Tahrir heyetini, bilhassa bunun murahhas müdürünü, adını sık-sık zikretmek ihtiyacını duyarak, ona yardım etmekle veya cürüm ortağı olmakla itham ediyor. Bunu yapabilmek için Selçuklular maddesinin kendisinden istenmesi ile başlayan olayları tahrif ederek ve bazı eklemeler ile hikâye etmektedir. Bütün olayların *Ansiklopedi* bürosunda yazılı vesikalarının — bizim yazılarımızın kopyaları ile kendisinin mektuplarının asılları— mahfuz olduğunun, bunların kendi teşebbüsü üzerine — *İslâm Ansiklopedisi* tarihinde ilk ve son defa olarak—, Millî Eğitim Bakanlığı teftiş kurulu başkanı tarafından, hususî surette, yerinde teftiş ve tasvip gördüğünün kendisince pek âlâ bilinmesi gerekir. Fakat o bunları külliye unutmuş görünmektedir. Yoksa böyle iddialarda bulunmak için sahip olunması gereken vicdanî endişesizlikten dehşet duymamak kabil değildir. Her şeye rağmen hikâyenin doğru şeklini burada nakletmek ve onun iddialarına cevap vermek lüzumsuz sayılabilirdi. Ancak bir ilim adamları neslinin ortaklaşa ve fedakârca çalışması ile çeyrek asırda meydana gelen ve dünya ilim âleminde haklı bir itibar kazanan bir ilim eserimiz bahis konusu olduğu için, hikâyenin yeniden nakledilmesi ve kendisine hatırlatılması zarureti hasıl olmuştur.

Okuyuculardan, malûm olduğu halde, ilk önce şu hususu hatırlatmama müsaade edilmesini dileyeceğim: Bahis mevzuu olay *İslâm Ansiklopedisi*'nde çıkacak Selçuklular maddesidir. *İslâm Ansiklopedisi* mümkün olduğu kadar belirli zamanlarda ve belirli bir hacimde çıkan fasiküllerden meydana gelir. Buraya giren maddelerin aşağı yukarı belirli bir zamanda ve belirli bir hacimde hazırlanması gerekir. Bundan dolayı bu olayda zamanın ve maddenin hacminin çok mühim olduğu aşikârdır.

Prof. Dr. Osman Turan, tarihleri hafzederek, hikâyesine şöyle başlar: "İslâm Ansiklopedisi Tahrir heyeti müdürü Prof. Ahmed Ateş imzası ile aldığım resmî bir yazıda Selçuklular maddesinin tarafımdan yazılması isteniyor ve 18—20 sahifeyi geçmemesi bildiriliyordu. Devrin ehemmiyeti... ve nihâyet Selçuklulara dâir tetkiklerin henüz başlangıç halinde bulunması dolayısıyla bu takdirin kifayetsizliği tarafımdan anlatılmış... ve neticede Selçuklular maddesinin 80—90 sahifeye çıkarılması üzerinde mutabakata varılmıştı". Gerçek durum ise şudur: Prof. Dr.

Osman Turan, 1963 yılı Mayısında, Ansiklopedi bürosuna gelmiş, Selçuklular maddesinin ne mahiyette ve kime yazdırılacağı, hacminin ne kadar olacağı, kendisi ile konuşulup, birlikte bir takım esaslar tesbit edilmişti. Nitekim Prof. Dr. Osman Turan'a yazılmış olan aslı kendisinde ve sureti Ansiklopedi bürosunda bulunan 31 Mayıs 1963 tarihli ve 84 sayılı ilk resmî yazımızda şöyle denilmektedir: "Selçuklular maddesi hususunda daha önce büromuzda görüşme yapılmış ve Anadolu Selçukluları maddesi, hükümdarları çok mufassal olarak yazılmış olduğu için, 3 Ansiklopedi sahifesi hacminde olmak üzere zat-ı âliniz tarafından yazılması uygun görülmüştü.

Heyet-i umumiyesi ile Selçuklular maddesini yazmak istediğiniz takdirde, hepsi 18—20 Ansiklopedi sahifesini geçmemek üzere, tarafınızdan telif edilmesine Tahrir heyetimiz taraftardır.

Bu maddeyi 4 ay içerisinde göndermenizi veya kabil olup - olmayacağını bildir-menizi reca ederim."

Prof. Dr. Osman Turan'ın 12 Haziran 1963 tarihli cevabı da şöyledir: "Ben Selçukluların daha geniş yazdırılacağını düşünerek nasıl bir iş-birliği yapmamız gerektiğini sormak istemiştım ve yalnız Türkiye Selçuklularını yazacağımı sanıyordum. Şimdi yazılan hususî maddeleri göz önüne alarak, bu maddeyi çok umumî bir şekilde yazdırmaya karar vermişsiniz. Bu takdirde de tek kalemden çıkmasından fayda mülâhaza ediliyor demektir. Yaz aylarına rastlayacağı için belki vakit az gelecektir. Mamafih yakında sizlerle görüşmek fırsatı olacaktır. Bu suretle çizdiğiniz hacme göre yazmağa çalışacağım."

Görülüyor ki, hacim takdirinde kendisi ile görüşülmüş olduğu gibi, bu hususta bir mutabakata da varılmıştır; onun aksi iddiaları bizzat kendi mektubu ile tekzip edilmektedir. Arada yalnız zaman bakımından ihtilâf vardı ki, 12 Haziran 1963 tarih ve 93 sayılı yazıda şöyle denilmiştir: "Selçuklular maddesi için verilmiş olan zamana ancak bir ay daha ilâve edilebilir. İstanbul'a teşrifiniz esnasında bu husus üzerinde daha teferruatla görüşebileceğimizi ümit ederim..."

Prof. Dr. Osman Turan, maddeyi üzerine aldıktan sonra, yazıp vereceği mühlet (yani Ekim 1963) geçtiği bir sırada, maddenin bir fasikül (80 Ansiklopedi sahifesi) olacağını söylemiştir. Buna karşılık, — yine yazıyı teslim etmesi gereken mühletten çok sonra— görüşlerinde ısrar etmesi ve oyalamaları üzerine, 19 Şubat 1964'te kendisine şunlar yazılmıştı: "Tarafınızdan yazılması İslâm Ansiklopedisi Tahrir heyetince uygun görülmüş olan Selçuklular maddesinin bir fasikül tutacağını ifade buyurmuşunuz. İslâm Ansiklopedisi Tahrir heyeti Ansiklopedinin bir an önce bitmesi için, esasen mühim Selçuklu hükümdarları hakkında ayrı ayrı maddeler bulunduğunu, bulunmayanların da bundan sonraki kısımlarda ve zeyilde bulunulacağını göz önüne alarak, bahsettiğiniz hacmin imkânsız olduğu, azamî 25—30 sahifelik bir maddenin konulabileceği kanaatine vâsıl olunmuştur. Bundan dolayı mezkûr maddenin bu hacme göre kaleme alınmasını, eğer dediğiniz hacimde hazırlanmış ise, meselâ T. T. K. yayınları arasında oldukça büyük bir kitap olarak yayınlatabileceğiniz bu eserin teksif edilmiş bir hülâsasının Ansiklopedimize gönderilmesini bilhassa reca ederim". Buna rağmen, burada tafsilüne lüzum olmayan mektuplaşmalardan sonra, vaktin geçmiş olması, *Ansiklopedi*'nin tıkanmış

bir duruma düşmesi yüzünden, 80 ansiklopedi sahifesi hacminde bir yazının kabulüne ister - istemez karar verildi. 18 Nisan 1964 tarihli ve 53 sayılı bir yazı ile —mühletlin bitmesinden 6 ay sonra— bu yazı kendisinden istendi. Bir takım oyalamalardan sonra, nihayet Haziran 1964 başlarında —mühletten 8 ay sonra— Prof. Dr. Osman Turan 80 sahife hacminde diyerek, yazıyı bizzat büroya teslim etti. Biz de mutabık kalınan hacimde olduğunu düşünerek, yazıyı, ilk kontrolü yapılmak üzere, o zamanki kontrol memuru Doç. Dr. Şükrü Akkaya'ya teslim ettik ve bir taraftan da kontrol edilen kısımların yazdırılmasına başlandı. 50 daktilo sahifesi kadarı yazılınca, müsveddelerin 500 küsur daktilo sahifesi (160—170 Ansiklopedi sahifesi) tutacağı görüldü. Bu kısım, hemen kontrol edilmek ve kısaltılmak üzere, 1 Temmuz 1964 tarihli ve 105 sayılı yazımızla, kendisine gönderildi. Bu yazıda bir de şöyle deniliyordu: “Müsveddelerin iyi tahmin edilememesi yüzünden hâdis olan bu durumda yazıları derhal okuyarak, kısalttıktan sonra bize göndereceğinizi ümit ediyoruz. Yoksa Ansiklopedinin çok geç ve matbaadaki müretteplerin âtil kalması tehlikesi vardır”. Bu arada 16 Temmuz 1964'te, ikinci 50 sahifelik kısım, aynı şekilde bir yazı ile, kendisine gönderildi. Esasen çok gecikmiş yazısı ile Ansiklopedi idâresini tam bir çıkmaza soktuğunu gören Prof. Dr. Osman Turan, hemen gereken kısaltmayı yapacak yerde, 4/7/1964 tarihli mektubunda : “Kısaltmanın benim için maddeten ve mânen mümkün olamayacağını da üzülerek belirtmek isterim... Ansiklopedi ölçülerine uymak gayretleri beni kâfi derecede bıktırılmış...” demektedir. Buna karşılık maddenin istenilmesinden 15 ay, mühletten 10 ay sonra, 8/7/1964 tarihli, 109 sayılı yazımızda tamamiyle sıkışmış ve âtil kalmış Ansiklopedi'yi ve Prof. Dr. Osman Turan'ın emeklerini kurtarmak için, ona şu teklifte bulunmuştuk: “Tahrir heyeti Selçuklular tarihinin Türk tarihi, millî tarihimiz bakımından çok büyük ehemmiyetini tamamiyle müdrük olarak yaptığı görüşme sonunda, bu maddenin bu hacimde konulmasına imkân olmadığına ittifakla karar vermiştir. Bu durumda maddeyi sizin kısaltmamız mümkün görülmediğinden, bu işi büromuza bırakmanızı reca ediyoruz. Sonuna, arzu ettiğiniz takdirde, telif hakkınız bâkî kalmak ve derhal ödenmek şartı ile, T. H. (yani: Tahrir Heyeti) rumuzu konulabilir”. Bu tekliften maksat, pek meydandadır ki, maddenin değerini tamamiyle yazarına bırakarak, muhtemel mes'uliyetini kendi üzerimize almak ve kendisini yaklaşmak istemediği bir külfetten kurtarmaktır. Bu arada Ankara'da bulunduğumdan kendisini ziyaret ettim. Ona şöyle teklifte bulundum :

1. Makaleyi mümkün olan sür'atle kendisinin kısaltması,
2. Makaleyi bizim kısaltmamız.
 - a) İsterse, kendi imzası ile çıkması,
 - b) İstemezse, bütün hakları kendisine âit olmak üzere, T. H. (Tahrir Heyeti) rumuzu ile çıkması,
3. Eserin tam olarak bastırılmasının tarafımızdan Millî Eğitim Bakanlığına teklif edilmesi ve hulâsasının “Osman Turan'ın basılacak eserinden hulâsa edilmiştir” kaydı *Ansiklopedi*'de basılması,.

Konuşmamızda bunları reddeden Prof. Dr. Osman Turan, 13/7/1964 tarihli mektubunda, yine Selçuk tarihinin ehemmiyetini ileri sürerek, tekliflerimizi reddetmiştir. Bu mektubunda eserini bizim kısaltmamız hususunda bunun bahis

mevzuu olamayacağını söyleyip, “bu sebeple sâhibine eserini kendi eli ile katletme mânasına gelen bir teklifin yapılmaması... icap ederdi” diyerek, Tahrir heyetinin hepsi profesör olan üyelerine, bir tarih maddesini kısaltacak liyakatte kimseler olmadıklarını söyleyerek, hakaret etmekten de geri kalmıyordu. Aynı mektupta bundan başka da “... bir sene çalıştırılan bir insana karşı bir mes’uliyet meselesi ve hissi elbette mevcuttur” diyordu. Hak ve mes’uliyet hissinden bahseden Prof. Dr. Osman Turan yaptığı işin 5 ayda 2 metre genişliğinde masa sipariş edilen bir kimsenin 15 ay sonra, 20 metre genişliğinde bir masa getirip, evin duvarlarını yıkarak, onu eve sokmağa çalışması ve bundan dolayı hak iddia etmesi kadar hukuk dışı bir davranış olduğunu fark etmiyordu veya etmez görünüyordu.

Aynı mektupta nihayet “eserin derhal iâdesini istemekten ve sizleri de arzu-nuza (?!) kavuşturmaktan başka bir çare kalmamıştır” diyordu. Bu durumda Selçuklular maddesi diye verdiği — basılınca büyük boyda 400 sahife kadar tutan— yazılarını, isteğine uyarak, kendisine iâde etmekten ve maddeyi başka bir müellife yazdırmaktan başka çare kalmamıştı ve böyle yapılmıştı.

Prof. Dr. Osman Turan’ın yazısının kendisine gönderilinceye kadarki macerası, kendi yazılarının da şahâdet ettiği gibi, işte bundan ibârettir. Şimdi bunlar karşısında onun yazısına bakılırsa, mevcut olmayan neler eklediği daha kolay anlaşılacaktır. Bir yerde (s. 640, satır 36 v. dd.): “Bu durum karşısında kendisine son teklif olarak medeniyet kısmı bırakıldığı ve sâdece siyasî kısım basıldığı takdirde, hem hacminden ve hem de zamandan tasarruf sağlanacağını bildirmiştim. Nitekim bu kısım bir fasikülden az tutacaktı” diyor. Bu sözler tamamiyle uydurmadır. Kendi mektupları ve cevaplarımız meydandadır. Böyle bir teklif asla gelmemiştir. Bu iddia aynı zamanda hadiseler de uymaz. Çünkü kendisi ile konuştuğumuz zaman, —metinleri yukarıya alınmış mektuplarımızda da tekrar tekrar ifade edildiği gibi—, Selçuk hükümdarları için çok uzun maddeler bulunduğunu, binaenaleyh siyasî ve askerî olayların mümkün olduğu kadar kısa geçilmesi, umumî meseleler ile medeniyet ve kültür meseleleri üzerinde daha çok durulması kararlaştırılmıştı — bu husus onun ilk cevabının yukarıya alınan parçasında esasen kendisi tarafından da tekrar edilmektedir—. Bunun gibi, onun “Prof. Ahmed Ateş maddeyi yazmaya heveslenen Prof. İ. Kafesoğlu ile anlaşarak (!) medeniyet kısmına ehemmiyet verip, ondan feragat edemeyeceklerini ileri sürüyor...” sözü de kaba, vakıaların yukarıdan beri açıklanan seyrine ve kendi mektubunun metnine bile uymayan çirkin bir isnattır. Bir az aşağıda da “maddenin artık Kafesoğlu tarafından kısa olarak kaleme alınacağını, fakat zaman darlığı dolayısıyla eserimden faydalanmasına müsaade etmemi teklif ediyordu” diyor. Kendisine hiç bir zaman böyle bir teklif yapılmış değildir, bu sözler de tamamen asılsızdır. Mektuplarımız ve tekliflerimiz meydandadır.

Her şeyi bir entrika havası içinde görmeğe ve göstermeğe çalışan Prof. Dr. Osman Turan daktilo edilmiş 189 sahifenin Ansiklopedi bürosunda alıkonulduğunu da söylüyor. Bunun mutad bir muamele olduğunu, hatta basılan yazıların müsveddelerinin de asla Ansiklopedi bürosundan dışarı çıkarılmadığını kendisi çok iyi bilir. Çünkü büronun bir mes’uliyeti olduğu gibi, yazarların da bir mes’uliyeti vardır ve bu yazılar bir çok meselelerin isbatı zımında birer vesika olabilir. Nitekim kendi yazıları birtakım hususların isbatında vesika olacaktır.

Burada şunu da ilâve etmek lâzımdır ki, büroda yazılan ve bir sureti alıkonan 189 sahifelik yazılar Selçuklular tarihinin Malazgird muharebesine kadar olan kısmına taalluk eder ve Selçukluların bu zamana kadarki tarihinin Prof. Dr. Osman Turan'ın asıl ihtisasının dışında bulunduğu bütün mütahassıslarca malûmdur.

Böylece normal bir tarzda cereyan eden olayları bir entrika havasına büründürmeğe çalışan Prof. Dr. Osman Turan, bu işi ne kadar hesaplasa, yine de iddialarının esassız olduğunu kolayca isbat edecek delilleri de vermekten geri kalmamaktadır. Nitekim bizzat kendisi şöyle diyor (s. 641, satır 32 v. dd.): “Gerçekten esere ait mâceranın bitmediği seziliyor ve bâzi şâyialar daha bir şeyler olacağını gösteriyordu”. Maksudı malûm. Halbuki düşünmüyor ki, bir kimse bir eseri intihale karar verse, tabiidir ki, bunu gizleyecektir. Şu halde, eserlerin yayınlanmasından önce, “bazı şâyialar” çıkması imkânsızdır. Böyle olunca, Prof. Dr. Osman Turan'ın yalnız kendi muhayyilesinde mevcut bir şeyleri sezindiği ve şâyiaları duyduğu ve bütün yazdıklarının bu tasavvurlardan ibaret olduğu meydandadır.

İslâm Ansiklopedisinin Prof. Dr. Osman Turan ile olan mâcerası bununla nihayet bulmadı. Kendisi zamanının Millî Eğitim Bakanına müracaat ederek, teftiş kurulu başkanının İstanbul'a gönderilip, meseleyi teftiş etmesini ve hayretten dona kalmasını da temin etti. Ancak bütün bu olayların Tahrir heyetini ne kadar meşgul edeceğini, her maddenin yazdırılması için bu kadar uğraşılırsa, *Ansiklopedi*'nin nasıl bir çıkmaza gireceğini takdir etmek elbette güç değildir.

Kendisinin yazılamaz sandığı Selçuklular maddesi yazılıp, ilk kısmı basılınca, Prof. Dr. Osman Turan, bizzat söylediği gibi, sezindiği vehimlerine inanarak, İslâm Ansiklopedisi Murahhas müdürü sıfatı ile, bana bir ihtarnâme (!) çekti. Ona verilen cevapta iddialarının tamamıyla maddeten yanlış ve vâhî mesnetlere dayandığı gösterilmiş ve şu husus hatırlatılmıştı : “İbrahim Kafesoğlu yıllardan beri fasilasız olarak Selçuklular tarihini inceleyen ve Üniversite kürsüsünden okutan... bir ilim adamımızdır... Onun burada adını yazmağa kalemimin varmadığı bir cürmü irtikâp edebileceğini — daha doğrusu buna tenezzül edeceğini— ve bizim, diğer arkadaşlarımız ile birlikte, bunu müsamaha ile karşılayacağımızı tasavvur etmenin bile abes olacağını kabûl etmeniz gerekir. Kaldı ki, böyle bir iddianın sadece bir bühtan olmaktan ileri gidemeyeceği sizin ve onun şimdiye kadarki çalışmalarınız ve yayınlarınız ile kolayca isbat edilebilir”.

Ben Prof. Dr. Osman Turan'ın bu son yazısında bu kanaatimi değiştirecek bir delil görmedim.

Prof. Dr. Osman Turan yalnız kendi muhayyilesinde mevcut kuruntulara dayanan son yazısında, bir de “her halde Tahrir heyeti müdürü ile birlikte varılan anlaşmaya (!) göre girişilen ilk teşebbüs kitabımızın neşrinden önce davranmak ve makaleyi bir an önce basmak idi” demektedir. Yine aynı sakim zihniyetin bir ifâdesi olan bu hükmü verirken, tarihçi Prof. Dr. Osman Turan tarihleri unutmaktadır. Belirli fasılalar ile çıkan bir eser kendisinden en geç 1/ Ekim /1963'te teslim etmesini istediği bir yazıyı Haziran 1964'te almış ve bir ay sonra kendisine iâde etmek zorunda kalmıştır. Bu yüzden, en ihtiyatlı hesaplar ile bile, *Ansiklopedi*, kendisi yüzünden, hiç olmazsa, 8—9 ay geç kalmış demektir. Bundan dolayı Selçuklular maddesi —kendisine haber vereyim— kısım kısım geldikçe, hemen yazdırılıp, basımına

gönderilmiş ve basılmış ise, bunun ancak kendisinin sebep ve mes'ulü olduğu bu gecikmeyi telâfiden başka bir sebebi yoktur ve olamaz da.

Her şeyi aynı gözlükten görmek isteyen Prof. Dr. Osman Turan Sancar dediği Selçuklu hükümdarına ait maddenin Sencer'e konulmasını da aynı zihniyetle izah etmiş ise, tabii buna artık şaşmamak gerekir. Fakat hemen söyleyeyim ki, yine aldanmaktadır. *Ansiklopedi*'de mevcut olan Sancar maddesini okusaydı, orada kelimenin asıl şeklinin *sanç-* kökü ile ilgili olduğu, doğru şeklinin Sançar olması gerektiği, fakat ç sesi te'siri ile, bunun incelendiği, Türkiye'de —ve Arap imlasına bakılacak olursa, Sencer zamanında bile— kelimenin ince vokaller ile telâffuz edildiği göz önüne alınarak, bu hükümdara ait maddenin Sencer'e konulduğunu görürdü. Kendisinin tasavvurlarının vâhî olduğu, elbette bu maddî deliller ile, kolayca anlaşılabilir. Esasen 7 sahife tutan bu yazının dizgi ve baskısı bir haftalık bir iştir ki, bunun kazanılmasının 15 ay kaybı yanında bir değer ifade etmeyeceği de bellidir.

Prof. Dr. Osman Turan, aynı zihniyetle, bir de şöyle demektedir : “Büyük bir ihtiras ve çeşitli mücadeleler ile müesseseyi idârelerine alan ve bu sebeple veya mizacları dolayısıyla de bir çok ciddi ilim adamının uzaklaşmasına sebep olan bu arkadaşımız...”. Arkadaşımız Osman Turan'ın tefferuatını ve mahiyetini pek âlâ bildiği bir mücadeleyi böyle ortalığı bulandıracak tabirler ile ifade etmesi cidden esef vericidir.

Evvelâ şunu söyleyeyim: “Bir çok ciddi ilim adamının uzaklaşmasına” sözlerini yazarken, Osman Turan gözü önünde bulunan *Ansiklopedi*'nin sahifelerini karıştırmak lüzumunu bile hissetmeyecek kadar vicdanî endişelerden uzak bulunuyor görünmektedir. Yoksa, eksik bir imzaya mukabil, o zamana kadar *Ansiklopedi*'de çıkmamış olan hiç olmazsa 10 imzayı hemen görecekti. Eksilen imzaya gelince, şahsına ve ilmine karşı büyük bir takdir ve saygı duyduğum o imza sahibi ile, *İslâm Ansiklopedisi*'nin ilmî seviyesinin alçalması tehlikesi belirince, maalesef aramızda bir ihtilaf çıktı. Bununla beraber Ansiklopedi idaresi bana verilmek istendiği zaman, herkesten önce onunla görüştüm, aramızda bir anlaşma imkânı bulamadığıma hâlâ üzgünüm. Prof. Dr. Osman Turan, bu durumu bildiği halde, bunu hatırlatması en az insafsızlıktır.

Prof. Dr. Osman Turan bir de “Ahmed Ateş biraderimizin de hayranlığını kazandığına göre, bu maddenin neden Kafesoğlu'na değil, bana ısmarlandığı suali de cevapsız kalmaktadır” diyor. Halbuki bu sorunun cevabını Osman Turan biraderimiz vicdanının derinliklerinde bulmalıydı.

* * *

İslâm Ansiklopedisi Tahrir heyeti Prof. Dr. Osman Turan'ın eserini okumadan, sırf şahsı hakkındaki iyi düşünce ve niyetleri sebebi ile, her şeye rağmen, uzun zaman kendisi ile bir anlaşma zemini bulamadığına üzülmüştü. Hattâ eserinin Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü tarafından basılması bahis mevzuu olduğu zaman, okumamış olduğumuz bu eser hakkında, bu hususta müsbet rey vermiştik. Fakat eseri çıkınca, böyle bir anlaşmanın yapılmamış olmasının büyük bir talih eseri olduğu anlaşılmıştır. Çünkü Osman Turan'ın eseri, makalesindeki yüksek iddialarına ve kendi kendine sonsuz güvenine rağmen, maddî ve iptidai feci yanlışlar

ile doluydu. Bunun bir kısmı hakkında bir fikir edinmek için şimdilik şu yerlere bakılabilir :

A. Ateş, *Yabgulular meselesi (Belleten, 1965, XXIX, 517 — 525)* :

İ. Kafesoğlu, *Tarih dergisi, İstanbul, 1965, sayı 20, s. 171 — 188;*

A. Ateş, *Şarkiyat mecmuası, İstanbul, 1966, CVI, 162 — 173.*

Burada gösterilmiş ve isbat edilmiştir ki, “Türk ilmini bu gibi hâdiselerden korumak” (s. 642, son satırlar), “Üniversitelerimizin ne derece bir kıymetler anarşisi içinde bulunduğunu” (s. 640, satır 1 - 2) göstermek isteyen Prof. Dr. Osman Turan, basit filoloji ve gramer kurallarını bile bilmeden, başka alimleri techil edebilmekte ve okuduğu metinleri anlamadan her sahada keşifler yapabilmektedir. Bu sözümüz bazılarınca mübalağalı sanılabilir. Fakat onun böyle yanlış anlayışlarına ve buna istinat ederek yaptığı keşiflere gösterilen yerlerde anılmamış olan başka örnekler de verilebilir. Bunlardan biri mesela şudur: İbn Bîbî (neşr T. T. K., Ankara, 1956, s. 272, satır 6 - 7)'de şu cümle vardır:

سلطان در علائیه از قلمه عزم « شکر خانه » که در صحرا ساخته است فرمود کمال‌الدین
در خدمت سوار گشت ...

Bunu gören Prof. Dr. Osman Turan hemen şöyle der (*Selçuklular tarihi...*, s. 267, satır 24 v. d.): “İbn Bîbî’de ‘Alâiyye düzüğünde bir “şekerhane” olduğunu ve ‘Alâ’ al-Dîn Kaykubâd tarafından inşa edildiğini bildirmektedir ki, bu o zamanda bu sahillerde, limon ve portakal gibi şeker kamışının da mevcut bulunması ile mümkündür”. İbn Bîbî, Kamâl al-Dîn Kâmyâr’ın talihsizliğini anlatırken, sultanın yakınları ile gittiği *şahrâ*’da, yani şehrin uzaklarında bulunan bir *شکر خانه*’den bahseder. Bir imalathanenin, hele şeker imalathanesinin sahrada yapılmasında bir sebep ve mânâ olmayacağı bedihîdir. Yalnız buna bakarak, buradaki *شکر خانه* kelimesinin başka bir mânâda olması gerektiğine hükmedilebilirdi. Bunun gibi meselâ Hâkânî’nin bir mektubunda şöyle bir cümle vardır: (Şehid Ali Paşa kütüp., nr. 2796 nüshası, yaprak 145b): *ویوز را از شکر خانه خاص بیرون فرمود افکنندن* . . . Prof. Dr. Osman Turan gibi anlasak, bu cümleleri şöyle tercüme etmemiz gerekir: “Parsın husûsî *şeker fabrikasından* (!) dışarı atılmasını emretti ve o parsın bir daha av yerine getirilmesine müsaade etmedi”. Halbuki büyücek bir lûgat kitabına değil, sadece *Burhân-i kâfi*’a bakılsa, *şiker*’in (*şeker* okumak da yanlıştır) “şikâr, av ve parçalayan” demek olduğu, farsçada can-şiker (“ruh avlayan”), dil-şiker (“gönül avlayan”), düşmen-şiker (“düşman parçalayan”) tabirlerinin bulunduğu görülürdü. Bu halde *şiker-hane*’nin de “av kulubesi, av köşkü” demek olacağı kolayca anlaşılır. O halde İbn Bîbî’nin cümlesinin mânâsı “Sultan ‘Alâiyye’de, kaleden *sahrada* yaptırdığı av köşküne gitmeği buyurdu. Kamâl al-Dîn de beraberinde atlandı” demektir. Bu takdirde manada ve cümlede hiç bir gayri tabiiyet olmadığı gibi, bir şeker imalathanesi tasavvuruna da imkân yoktur. Sonra hükümdarların “sahralarda” av köşkleri, av kuleleri yaptırdıkları malûm ise de, şeker imalâthanesi veya genel olan imalâthaneler yapıtıp, işlettikleri malûm değildir.

Bunun gibi, Türkçede muganni ve teganni kelimeleri bulunduğu halde *yugân-nûna*’yi *yaginûn* okuyan Prof. Dr. Osman Turan son makalesinde bile (bk. s. 653,

satır 9) *mescid el-câmi*'i yanlış bulup, *mascid-i cuma* olacağını söyleyerek, bilmediği bir dilin kelime ve tâbirlerini düzeltmeğe çalışıyor. Halbuki klasik Arapçada *mascid al-cum'a* terkibi mevcut olmadığı gibi, *mascid al-câmi*' terkibi, garip yapılışı (bir ismin sıfatına izâfe edilmesi) dolayısı ile, bir çok gramer kitaplarında izah edilen (bk. meselâ İbn Ya'îş, *Şârh al-Mufaşşal li'l-Zamahşari*, nşr G. Jahn, Leipzig, 1882, II, 330 v.d; Wright³, II, 232) çok müstamel bir terkiptir. Tarihi ve coğrafi eserlerde de büyük şehirlerde bulunan ulu camiler için daimâ bu *mascid al-câmi*' tabiri kullanılır. Osman Turan'ın eserindeki bütün yanlışları göstermek için, *Belleten*'in sahifeler ile, 120 — 130 sahife lâzımdır. Eğer Prof. Dr. Osman Turan (krş. kendi yazısı, s. 642, satır 24) kendisini tehdit ettiğimi söylemeyecek olsa, bu kadar yer te'min edildiği takdirde, ilim için, bu işi yapmağa amâde olduğumu da ilâve ederim.

Sayın Prof. Dr. Osman Turan'ın bu eserini okumuş olsaydık, tabii olarak, onu *Ansiklopedi*'ye koyamayacaktık ve bütününün basılması için Bakanlığa yapmağı vaad ettiğimiz teklifi de, mahcup bir halde, geri almak zorunda kalacaktık. İsteddiği hacimde ısrar etmesi ile, bizi böyle hallere düşmekten koruduğu için, ben şahsen kendisine müteşekkir bulunmaktayım.